פאר בראכענע הענט

(סקיצע)
פון גרשון פאמעראנץ

מיין גוטער מאמען — מיט ליבע.

„צוויי זענען זיי געשטאָרבען, — פינטשע מלמד און חיים לייב דער לע־רער". אזוי האָט די מאמע אין א ברעיף געשריבען.

מיט ביידע איז פאַרבונדען געווען זיין עבר — די ווייטע טעג פון זיין לע־בען.

דער רעש פון דער צעיאכמערטער שטאָדט, קאָן גיט פאַרשרייבען זיין צער, זיין וועהטאָג, און דערצו איז ער איינער — ממש איינער אליין, ניט קיין חבר, ניט קיין פריינט, פאר די עטליכע פריינט וואָס ער האָט אט דאָ אין דער „נייער־ היים" איז פרעמד זיין עבר, זיי ווייסען ניט פון די זיידענע פעדים וואָס בינדען איהם צום אָרט וואו זיין וויגעלע איז גע־שטאַנען, פון די שעה'ן פון גרויס בענק־שאפט צו יענע שטילע געפלאָך, נידערינע הייזלאך וואו ער האָט געלאָזען א האלב לעבען.

איז פאקע אצינד אין דער שעה פון גרויסען צער־נישטאָ ווער עס זאָל העפען אראפקאלערן דעם שטיין פון האַרץ, גרינ־גער פיאכען זיין צער. די וואָס וואָלטען עס יא געקאָנט באוויזען, זענען אזוי ווייט, טאקע אין דעם פיצעלע שטעדטע־ לע וואו־צוגשען אזויפיעל קברים זענען נאך צוויי צוגעקוטען.

„צוויי זענען זיי געשטאָרבען". האָט ער זיך פאַרמאכט אין זיין חדר'ל, אנט־לאָפען פון דער וועלט דער גאנצער צו זיך.

ער האָט די פאַרהאנגען אראָפּגעלאָזט, עס זאָל קיין פרעמדע שיין אין זיין חדר'ל ניט פאלען, און אין זיין רעזיו האָבען זיך פאנאנדערגעוויקעלט די פריערדיגע טעג, די טעג פון זיין יוגענט.

ווינטער — דער אייזערנער אויוועז אין ראַדזינער־שטיבעל־גלוט, אלטער דעם אייזערנעמס, האָט ניט געהייסען זשאלע־ ווען, עס וועט הייגען א לילה זיין.

עטליכע בחורים וויגען זיך איבער די נמרות, דער ניגון רייסט זיך צו די הימלען, שלאָנט זיך אָן אין די פאר'מרח־ שחורה'טע ווענט.

אין א ווינקעל זיצט חיים דער מתמיד, און זיין קול, אזא זיידעל קול, בעט זיך אין פרעגען אָפּ, צעבייזערט זיך און ווערט מילד, צעיאָמערט זיך און ווערט צו א געזאנג, און איבער די ווינקלען פון פארחושב'טען שטיבעל, צעפאלט די לע־ גענדע פון „כנור היה תלוי מעל למטתו של דוד המלך וכוון שהגיע חצות, היתה רוח צפונית מנשבת על הכנור והיה הכנור מנגן מאליו".

עס פאלט צו די נאכטן, די שעה פון בין השמשות גליט אויף די שויבען, די קולות ווערען נאך העבער, דער ניגון גאָ־ נענדיגער, און מיט בערעלע שאלעקעס, קלאפ אין עמוד — „מנחה!" ווערען קולות אנטשווינגען און מען איז מתפלל. נאך מנחה, מען צעזעצט זיך ארום צע־ גליטען אויוועז, מען קוויטש זיך מיט'ן טראָפען ווארעמקייט אין מען פארגעהט אין א געזאנג: מען לערענט דעם נייעם ניגון וואָס אלטער האָט געבראכט פון ראַדזין. מען פאלט אריין אין התלהבות, מען צענעהט פון מתיקות, און אזוי זינגט מען ביז עס קומט אריין פינטשע מלמד.

הנם מען מורמעלט אין שטערטעל אז פינטשע לייענט ביכער אין טוט עפעס אועלכע זאכען וואָס עס פאסט נאָר ניט פאר א מלמד און א חסיד, פונדעסטוועג־ גען קומט פינטשע אין שטיבעל, אזא שווייגענדיגער, זעצט זיך מין חצד און הערט זיך צו צו די ניגונים, און אט אין דער דאָזיגער ווינטער נאכט, האָט זיך אלט־ טער'ן פארגלוסט לאזען פאלען עטליכע ווערטער וועגען פינטשעס התלהבות, און עס האָט זיך צעפלאקערט א ויכוח וועגען די נייע „נענג", די ווייסע קעלנער, און עס פאלען אויך טענות צו אהרן אשר'ן, הלמאי ער לאָזט זיין אברהמ'ן זיך פוי־ לען אין לערנען און פארקריכען אלע נאכט הינטער'ן שטאָדט מיט נשים.

פינטשע שווייגט, דער „ואני בבוא מפדאָן" וואָס ער קאווערט א גאנצע וואָך מיט זיינע תלמידים, און ווייל דווקא איינ־ ארבייטען מיט זיי דעם נגון, געהט עפעס שווערלאך. זיצט ער אזוי און שווייגט, אבער בעת דער ויכוח צעבראָכען זיך אויף דעם גרויסען אופן, קאָן שוין פינטשע מיט די הענט, און דער קאָפּ אין גרוי, און דאָס פנים איז עפעס אנדערש־ל־ הענג און פרעהט זיך גאָר ניט מיט'ן תרות וואָס וואלגערט זיך איבער אלע גאסען און געסלאך פון שטעדטעל".

אזוי האָבען די אידען געזאָגט. אבער בעת חיים לייב, דער לערער האָט געהייר־ לונגען די זיידענע פאָדען, אליין מיט זיינע אויגען העגט געמאכט דעם מגן דוד, האָט ער נערופען פינטשע מלמד, און בעת חיים לייב האָט מיט א ווילדער התלהבות גערעדט, וועגען קיום האומה, וועגען לאנד און פאָלק, האָט פינטשע צוגעשאָקעלט מיט זיין גרויען קאָפּ און זיין פאַרוואָל־ קענט פנים האָט אויפגעלויכטען, עס האָט אויפגעשיינט זיין חלום, און חיים לייב הייליגט זיין — פאָדן.

און איצט ווען פאר זיינע אויגען פלאטערט די שורה:

„צוויי זענען זיי געווען און ביידע זענען זיי געשטאָרבען", ווערט איהם דאָס האַרץ צערייסען פון וועהטאָג און ער וואָלט אזוי צוגעפאלען צו אָט די ביידע קברים און הערצעהלט פון זיין צעט, אין ער אבער אזוי ווייט, האָט ער זיך פאַרשלאָ־ סען אין זיין חדר'ל, די פארהאנגלאך אראָפּגעלאָזט, עס זאָל קיין פרעמדע שיין ניט אריינקומען, און אויף דער הויליער ערד זיצט ער מיט פארבראָכענע העגט, און פאר זיינע אויגען פלאטערט די שורה פון זיין מאמע'ס בריעף:

„צוויי זענען זיי געווען און זענען ביידע געשטאָרבען, פינטשע דער מלמד און חיים לייב דער לערער".

די וואונדערבארע דערפינדונג פונ'ם טעלעפאָן און זיין צוקונפט

מיט די פארשידענע מעכאניזמען און כסדר זיך געפאָרעט מיט זיי.

דאָס איז געווען דעם 2־טען יוני, 1875.

אין דער צייט, וואָס וואטסאָן האָט זיך אזוי געפאָרעט מיט די עלעקטרישע און מאגנעטישע אפאראטען, איז פלוצ־ לינג בעל אריינגעלאָפען פון צווייטען צי־ מער א בלייכער און אויסגערופען:

— וואָס האָסטו געטאָן?

וואטסאָן האָט איהם געענטפערט, אז ער האָט גאָר ניט געטאָן. ער האָט צו־ גופיגעפיהרט צוויי עלעקטרישע דראָטען, עפעס האָט זיך דאָרט פארטשעפעט מיט א מאגנעט און עפעס... אבער פון וואנען ווייס בעל, אז ער האָט דאָ עפעס געטאָן. וואָס באדייט זיין פלוצלינגער אריינלוי־ פען, זיין איינגערענקטייט און זיין פראַ־ גע?

עס האָט זיך ארויסגעוויזען, אז בעל־ האָט אין צווייטען צימער ביי זיך גע־ הערט א קלאנג, אן אומבאדייטענדען קלאנג איבער די דראָטען... דייסט דאָך עס, אז... אז... איבער'ן טעלעגראָף קען מען שיקען קלאנגען, אז זיי האָבען זיך אָנגעשטויסען אָן דעם סוד, וואָס בעל־ וועט שוין אזוי לאנג...

פארשטעהט זיך, אז בעל האָט שוין ניט אָפּגעלאָזען. אויך וואטסאָן האָט פארקאשערט די ארבעל. פון רוהען, פון שלאָפען איז שוין אין יענעם היסטאָרי־ שען טאָג קיין רייד ניט געווען...

דער ערשטער טעלעפאָן־ געשפּרעך

זיי האָבען אזוי געאַרבייט ביז מערץ פון דעם זעלבען יאָהר, ביז איינמאָל האָט דער טעלעגראָף באקומען לשון. די דראָ־ טען האָבען אָנגעהויבען רעדען... די ערש־ טע ווערטער, וואָס זענען געווען: — מר. וואטסאָן, אנטשולדיגט, קומט אריין צו מיר, איך דאַרף אייך האָבען!

די ווערטער, וואָס בעל האָט אין צווייטען צימער ארויסגערעדט, האָט וואטסאָן גאנץ דייטליך געהערט, און וואטסאָן האָט מיט פיעל יאָהרען שפּע־ טער באמערקט, אז ווען בעל וואָלט זיך טראַכטען דעם ערשטען מיט דיזען גע־ שפּרעך האָט ער שאָפט מיט דיזען גע־ שפּרעך היסטאָריע, וואָלט ער אָנגעגרייט א וויכטיגערע זאַך ארויסצוהעדען צום ערשטען מאָל איבער'ן טעלעפאָן...

ווען דער טעלעגראָף האָט אָנגעהויי־ בען רעדען, איז עס געווען א גרעסערע סענסאַציע ווי איצט, ווען קיינע האָט האָט אָנגעהויבען רעדען. ביידע זענען פון שטומע ווערטער איבערגעגאנגען צו לע־ בעדיגע, אבער די ערפינדונג פון טעלע־ פאָן איז געווען פון א גרעסערען פראַק־ טישען אינטערעס.

באלד נאָך דעם ערשטען טעלעפאָן־ געשפּרעך, האָט פראָפעסאָר בעל געדונ־ גען צוויי צימערען אין אן ארימען דע־ פארטמענט־הויז, נומ. 5 עקסטער פלייס, באָסטאָן. דורך די ביידע צימערען האָט בעל געצויגען דראָטען, און אזוי האָט דער ערשטער טעלעפאָן פארבונדען צוויי ארימע שטיבעלאך אין א דעפארטמענט הויז. די געשפּרעכען זענען צווישען בעל און וואטסאָן געפיהרט געווארען פון איין צימער צום אנדערען.

מען קאָן נגם זאָגען, אז די שטימע איז געווען זעהר קלאָהר, עס האָט געהו־ ישעט און נערוישס און מען האָט קוים געקענט הערען א קלאנג. עטליכע מאָל האָט מען געמוזט איבערזאָגען און איי־ בערזאָגען דאָס אויגענע וואָרט ביז עס איז דערהערט געווארען אויף דער צווייטער טער באמערקט, אז ווען בעל וואָלט זיך טראַכטען דעם טעלעפאָן־געשפּרעך אין זיין צוקונפט.

נאָך אין יאָהר 1854 האָט דער גע־ לערענטער טשארלס באָרסעל אויסגעאר־ בייט א מעטאָדע ווי אזוי ארבערצושי־ קען די מענשליכע שטימע איבער עלעק־ טריציטערטע דראָטען: אבער זיין מעטאָ־ דע האָט בלויז געארבייט אין דער טעאָ־ ריע, ניט אין דער פראקטיק. ניט קיין בעער מזל האָט געהאט דער דייטשער וויסענשאפטסמאן פיליפ רעיז, וועלכער האָט אן עהנליכע מעטאָדע אויסגעאר־ בייט אין יאָהר 1861.

בעל אליין האָט ניט ערוואַרט אזא שנעלען ערפאָלג. נעקומען איז עס כמעט צופעליג. פראָפעסאָר בעל האָט דאמאָלט מיט זיין ארויסהעלפער טאמאס וואטס־ סאָן, גאָר געארבייט אויף געוויסע אויס־ בעסערונגען אין טעלעגראָף. עס פלעגט אין יענע יאָהרען טרעפען זעהר אָפט, אז טעלעגראמעס פלעגען זיך אויסמישען אייגע מיט זיי אנדערע אין עס איז ארויס א ווילדע משעפּוכא, פון וועלכען מען האָט, נאטירליך, ניט געקענט דערגעהן קיין טאָלק.

האָט בעל געארבייט טאָג און נאכט איבער פלעגען א גרויסער שפּרינגען טיר־ נען חסרון צו באזייטיגען, צו מאכען אן איין טעלעגראמע זאָל זיך ניט ארויפּגאָנ־ טערען אין דער אנדערער. און ארבייי־ טענדיג איבער אזעלכע אויסבעסערונגען, האָט ער זיך פארטראכט וועגען דער מעג־ ליכקייט אריבערצושיקען אויף די דראָ־ טען ניט נאָר שטומע צייכענס, נאָר אויך די מענשליכע שטימע, ניט נאָר בלויז דאָס געשריבענע וואָרט, נאָר אויך דאָס גערעדטע וואָרט.

אינמאָל רופט ער זיך אָן צו זיין מיטארבייטער וואטסאָן:

— ווען איך וואָלט אימשטאנד גע־ ווען צו מאכען, אז דער לויפענדער עלעק־ טרישער טשראָם זאָל איבערטראָגען די וויבראציעס פון דער מענשליכער שטימע, אזוי ווי זיי דריקען זיך אָפּ אין דער לופט, וואָלט איך געקענט איבערגעבען דורכ'ן טעלעגראָף א געשפּרעך.

וואטסאָן האָט געשמייכעלט. ער האָט דער באמערקונג ניט געשענקט קיין באזונדערע אויפמערקזאמקייט, אייגענדיג זיכער, אז דאָס איז בלויז א שעהנע פאנ־ טאזיע, וועלכע קאָן, ליידער ניט פאר־ ווירקליכט ווערען.

אבער בעל איז געווען ערנסט, און ערבייטענדיג אויף פארבעסערונגען אין א. ג. האָט ער דערוויל, אויך עפעס א פרוביר געטאָן אויף אָט דעם געביט — איבערצוגעבען קלאנג דורכ'ן טעלעגראָף.

און ווי א סך גרויסע ערפינדונגען אן ענטדעקונגען, וואָס זענען אויפגעקו־ מען צופעליג, ווי א נעבען זאַך — אזוי אויך דער טעלעפאָן. קאָלומבוס האָט זיך ארויסגעלאָזט זוכען א קירצערען וועג קיין אינדיע און ענטדעקט אמעריקע. בעל האָט געזוכט אויסצובעסערען דעם טעלעגראָף — און ערפונדען דעם טע־ לעפאָן.

בעל איז זיך געזעסען ביי זיך אין לאבאָראטאָריע און עקספּערימענטירט מיט די עלעקטרישע דראָטען. אועלכע דראָטען האָבען זיך געצויגען פון צימער צו צימער אין דער לאבאָראטאָריע. דאָס איז נויטיג געווען אויף מאכען די עקס־ פּערימענטען מיט'ן טעלעגראָף.

זיין צימער האָט זיך געפונען אויפ'ן אויבערשטען עטאַזש פון דער ווילאָ־ נעביידע אין באָסטאָן. אין א צווייטען צימער איז געזעסען וואטסאָן און עקס־ פּערימענטירט. ער האָט געהאט צו טאָן מעהר ניט שווייגען, עס צעצינדען זיך זייגע אויגען, און ער הויבט אָן צעגלידע־ רען דעם טויך פון ישראל, הויבט אָן אויפוויזען, אז מען דאַרף ווערען מיט מענטשען גלייך אָן מען דאַרף צערייסען די גדרים, און ער טענה'ט:

„נענג שוין געלעבט מיט פארמאכ־ טע לאָדענס, לאָמיר צעעפענען די פענס־ טער, לאָמיר דערזעהן די וועלט, און דער עיקר זאָל די גרויסע וועלט אונז דערזעהן, לאָמיר אָפּזויקלען פון אונז די שמאטעס און ווייזען דער וועלט אונזערע נשמות, אונזער אצילות, נענג אזוי געלעבט!".

און פינטשע מלמד פארנעמט אין זיך, און זיין קול ווערט נאָך שטאַרקער, ער צעשרייט זיך: „חרות פאר אייך, פאר זיך, פאר אונזער נאנצער אומה, חרות פאר'ן גוף און פאר דער נשמה!".

ווי א שווערע משא זענען געפאלען די רייד, און בכדי מפסוק צו זיין, זיין „דרוש", האָט פתחיה אנגעהויבען זינגען אזא ניגון פון צער און טרויער אויף דעם חורבן העולם, חורבן האומה, אויף דעם פריצות און כפירה, וואָס האָט זיך אָנ־ געהויבען גנב'ענען אין די אידישע היי־ זער.

אין דער שטילער נאכט, האָט זיך פאר אהרן אשר'ס געוועלב, און ציטערט מעהר ניט שווייגען, עס צעצינדען זיך זייגע אויגען, און ער הויבט אָן צעגלידע־ רען דעם טויך פון ישראל, הויבט אָן אויפוויזען, אז מען דאַרף ווערען מיט מענטשען גלייך אָן מען דאַרף צערייסען די גדרים, און ער טענה'ט:

„נענג שוין געלעבט מיט פארמאכ־ טע לאָדענס, לאָמיר צעעפענען די פענס־ טער, לאָמיר דערזעהן די וועלט, און דער עיקר זאָל די גרויסע וועלט אונז דערזעהן, לאָמיר אָפּזויקלען פון אונז די שמאטעס און ווייזען דער וועלט אונזערע נשמות, אונזער אצילות, נענג אזוי געלעבט!".

און פינטשע מלמד פארנעמט אין זיך, און זיין קול ווערט נאָך שטאַרקער, ער צעשרייט זיך: „חרות פאר אייך, פאר זיך, פאר אונזער נאנצער אומה, חרות פאר'ן גוף און פאר דער נשמה!".

ווי א שווערע משא זענען געפאלען די רייד, און בכדי מפסוק צו זיין, זיין „דרוש", האָט פתחיה אנגעהויבען זינגען אזא ניגון פון צער און טרויער אויף דעם חורבן העולם, חורבן האומה, אויף דעם פריצות און כפירה, וואָס האָט זיך אָנ־ געהויבען גנב'ענען אין די אידישע היי־ זער.

פערזענליכקייטען

(פארזעצונג פון פיידוש 4)

זיינע הומאנע מענשליכע געפיהלען.

ער איז אין דער גאנצער קריסטלי־ כער וועלט דער גרעסטער פארעהרער פון אונזער הייליגסטען ספר — דעם תנ"ך; דער בעסטער פריינט פון די אידען, און דער איבערגעבענסטער אנהענגער פון דעם אידעאל פון שיבת ציון, וועלכען ער האָט פארשטאנען גענוי ווי ער ווערט אויסגע־ דריקט אינ'ם — גאולת העם און גאולת הארץ.

און ווי אזוי ניט די דעקלאראציע זאָל פארווירקליכט ווערען; איז עס די פליכט פון אונזער פאָלק צו אחרען זיין אנדענק און פאראייביגען זיין נאָמען מיט דעם בעסטען, שעהנסטען און זיכערסטען וואָס אונזער פאָלק קען איצט באוויזען אלס א פאָלק.

איך גלויב, אז דער פאסיגסטער וועג דערצו איז דער, וועלכען דער אקציאָנס־ קאָמיטעט האָט אונז אָנגעצייגט אין דעם טאג פון באלפורס טויט:

צו שאפען א ספּעציעלען באנד פון ספר־הזהב פון קרן קימת. און מיט די הונדערט טויזענט פונט וועלכע דער קרן קימת וועט באקומען פאר די איינשריי־ בונג אין דעם באלפור־נאָלדען בוך זאָל ער דערוועגען א גרויסען שטח באדען אין ארץ ישראל, אויף וועלכען עס וועט אויפגעבויט ווערען אזא אידישער ישוב אדער אינסטיטוט, וואָס זאָל זיין א כבוד פאר אונזער פאָלק און אן אייביגער הענקמאל פאר לארד באלפור.

דער לעזערס ווינסעל

דערלויבט מיר א שטיקעל פלאץ אין אייער חשוב'ער צייטונג פאר די פאָל־ גענדע שורות:

מיר לייענען לעצטענס זעהר פיעל וועגען די צרות וואָס די אידען אין רוי מעניען האָבען צו אויסשטעהן פון די דאר־ טיגע אנטיסעמיטען, און דאָך האָט מען נאָך ניט געהערט אז די הייגע רומענישע לאנדסלייט זאָלען עפעס טאָן צו העלפען זייערע ברידער.

זאָל איך גלויבען אז עס ארט זיי גאָרניט, ווען מען מאכט פון אונזערע ברי־ דער א תל?

ווארום שווייגט מען?

מיט דרך ארץ, אייער לעזער,

פ. מילשטיין.

ווערטער הער רעדאקטאר!

לעזענדיג אייערע לעצטע עדיטאריעלס אויפצייגענדיג ווי עס הערשט יעצט א שטוילער "באיקאט געגען אידען", וויל איך צוגעבען אז עס איז כמעט גאנץ אָפען. איבעראל זאָגט מען אז אונז אונפארשעמ־ טערהייט. איך אליין קען געבען עטליכע פאקטען.

ארויספאָרדערנדיג מיט א פריינד זוכען א זומער וואוינונג, קומען מיר אין פרענטש־ מענס בעט, און געפינען עס. נאָר דער בעל הבית ענטפערט: עס טוט מיר זעהר לייד, מיר פארהרענטען ניט צו קיין אידען.

צוריק פאָהרענדיג באמערק איך א גרויסען סיין בזה הלשון: "דהים פליים אלוי פאר דזשענטיל־מען".

א פריינד מיינעם האָט מען שוין 2 מאָהל צוריק געשיקט דעפאָזיטס פון וועסטען, נאָר פאר דעם גרויסען חטא וואָס מיר זענען אידען.

נאָך א פאקט: א אידישער יונגער־ מאן קומט אין דער גרעסטער דייריי אין שטאָדט, פרעגען אויף א דרייווער דזשאב און דערביי צוזאָגענדיג פיעל טרייד. ענט־ פערט דער מענעדזשער, ראנגען נאָט, מיר האָבען ביז יעצט ניט געהאט קיין אידישע דרייווערס און מיר וועלען וויטער ניט. פרעגט דער מאן: ווי אזוי האָסטו נאָר קיין מורא אזוי צו רעדען, דו ווייסט דאָך אז דו האָסט 90 פראָצענט אידישע טרייד: זיין ענטפער איז: מיר געהען זיי ניט זוכען, זיי קומען אליין צו אונז.

פרעגט זיך: ווי לאנג וועלען מיר זיך לאָזען ערנידריגען פון די יעניגע וועלכע ווערען יעדעס יאָהר רייכער פון אונזערע פאר דאלאר? איך גלויב אז שוי־ ריג זענען מיר אידען אליין: מיר שטו־ פען זיך דאָרט וואו מען וויל אונז אפילו ניט, און מיר רענקען, אז אלעס וואָס ביי זיי איז גוט און וואייל.

ניט אומזיסט פארדריסט עס דעם אידישען הענדלער. אז אין צייט פון קאמפּיינס זוכט מען איהם גוט; אויס. איך רענק אז די צייט איז שוין גע־ קומען אז מיר זאָלען ארויס מיט א לאָזונג "אידען פאר אידען".

האָפענדיג דאָס איך וועט דרוקען מיין ברעיף לויט מיין נוסח פאר וועלכען איך דאנק אייך אין פאראויס.

מיט גרויס הכר ארץ,

משה שטערן.

306 קראוסאָווער סט.

א שטיף מוטער פאר־סמ'ט צום טויט 3 שטיף קינדערלאך

וואַרשא.

נאָנץ פוילען איז איצט אויפגע־ קאָכט מיט דער מעשה גורא פון א שטיף־ מוטער, וואָס האָט פאר־סמ'ט צום טויט צוויי שטיף־קינדערלאך, א אינגעל פון 16 יאָהר און א אינגעל פון 9 יאָהר. אויף די איבעריגע קינדער האָט זי פאר'סמ'ט און זיי ראנגלען זיך מיט'ן טויט.

די געשיכטע איז פארגעקומען אין קראָקא. דאָרט וואוינט די פרוי מאריא לובאראָווסקא מיט איהר מאן, וועלכער האָט עטליכע קינדער פון דער ערשטער פרוי. מאריא אבריגע איז א שפּיטאָל. די שטיף־מוטער פלעגט די קינדער שרעקליך שלאָגען. פלוצלונג זענען קראָנק געווא־ רען די צוויי דערמאנטע קינדער. אויף טיפון און זענען געשטאָרבען. א צייט דערנאָך איז קראָנק געווארען דאָס דרי־ טע קינד, א 10 יעהריג אינגעל, אויך אויף טיפון, און ראנגעלט זיך מיט דעם טויט אבער דערווייל האָט מען נעמאכט אן ענטקעגונג, אז די מערדערליכע שטיף־ מוטער האָט פון שפּיטאָל, וואו זי אר־ בייט, ארויסגע'ננב'עט טיפון־באצילען און דערמיט אנעשטעקט איהרע שטיף־ קינדער, און דערמיט געבראכט זייער טויט.

די פאָליציי האָט אנגעהויבען אן אויספאָרשונג.

דראטלאָזער טעלעפאָן און טעלעוויזיע

דער טאג, ווען מען האָט ניט לאנג צוריק געפיהרט א טעלעפאָן־געשפּרעך צווישען ניו יארק און ענגלאנד, איז פון ניט קיין קלענערער באדייטונג ווי דער טאג, ווען באָסטאָן האָבען גע־ הערט זייער ערשטען געשפּרעך אויף דער ערשטער טעלעפאָן־ליניע, וואָס האָט זיך געעפענט צווישען צוויי צימערען.

פון צוויי צימערען צו צוויי וועלט־ טייל'ען... דאָס איז א וואונדערליכער פּראָ־ גרעס. אבער מיט דער צייט וועט ער ווערען אזוי נאטירליך ווי איצט דער טע־ לעפאָן איז אין אלגעמיין. איהר וועט זי־ צען אין טאָראָנטאָ און שטופען מיט אייער קרוב אין ווילנע, אדער וואַרשע, אדער לעמבערג.

נאָר...ניט איבער דראָטען. דער טע־ לעפאָן, ווי דער טעלעגראָף, געהט אריין אין דער דראָטלאָזער עפאָכע... ראדיא־ טעלעפאָן... דער טעלעפאָן אהן דראָטען עפענט א נייע עפאָכע, נייע וואונדערלי־ כע מעגליכקייטען.

און דער צווייטער גרויסער אויפטו אין טעלעפאָן איז — טעלעוויזיע. עט־ ליכע דעמאָנסטראציעס זענען שוין גע־ מאכט געווארען מיט דיזער ערפינדונג און מיט באדייטענדען ערפאָלג. עס וועט־ ווען איצט געמאכט אויסבעסערונגען, און אין דער נאהענטער צוקונפט וועט טעלע־ וויזיע זיין אין אלגעמיינעם געברויך.

ניט נאָר וועט איהר הערען יענעם'ס שטימע, נאָר איהר וועט אויבער'ן טעלע־ פאָן זעהן די פערזאָנען, מיט וועלכע איהר רעדט, און יענער וועט אייך זעהן. עס איז ווי איהר וואָלט געשטאנען איינער לעבען אנדערען און געפיהרט א שמועס — פשוט צו געהמען און זיך געבען א שלום עליכם.

ביילדער ווערען שוין איצט ערפאָלג־ רייך געשיקט דורכ'ן טעלעפאָן, און זיי קומען ארויס גאנץ קלאָהר.

נאָך א גרויסער אויפטו אין דער ענט־ וויקלונג פון טעלעפאָן איז — דאָס טעלע־ פאָנירען פון לויפענדע באהנען און שי־ פען.

עטליכע ערפאָלגרייכע פּראָבעס זע־ נען שוין אויף דעם געביט געמאכט גע־ וואָרען, די ערשטע פּראָבעס זענען געווען מיט ראָפּאָנען.

פארגעקומען זענען די פּראָבעס בעת דער מלחמה. עס איז געווען נויטיג זיך דורכצורעדען מיט די מיליטערישע ערא־ פּלאנען — און עס האָט זיך איינגעגעבען, איצט ווערט די ערפינדונג פארפאָל־ קאָמען.

פאר לעזערס ווינסעל

ווערטער הער רעדאקטאר!

דערלויבט מיר א שטיקעל פלאץ אין אייער חשוב'ער צייטונג פאר די פאָל־ גענדע שורות:

מיר לייענען לעצטענס זעהר פיעל וועגען די צרות וואָס די אידען אין רוי מעניען האָבען צו אויסשטעהן פון די דאר־ טיגע אנטיסעמיטען, און דאָך האָט מען נאָך ניט געהערט אז די הייגע רומענישע לאנדסלייט זאָלען עפעס טאָן צו העלפען זייערע ברידער.

זאָל איך גלויבען אז עס ארט זיי גאָרניט, ווען מען מאכט פון אונזערע ברי־ דער א תל?

ווארום שווייגט מען?

מיט דרך ארץ, אייער לעזער,

פ. מילשטיין.

ווערטער הער רעדאקטאר!

לעזענדיג אייערע לעצטע עדיטאריעלס אויפצייגענדיג ווי עס הערשט יעצט א שטוילער "באיקאט געגען אידען", וויל איך צוגעבען אז עס איז כמעט גאנץ אָפען. איבעראל זאָגט מען אז אונז אונפארשעמ־ טערהייט. איך אליין קען געבען עטליכע פאקטען.

ארויספאָרדערנדיג מיט א פריינד זוכען א זומער וואוינונג, קומען מיר אין פרענטש־ מענס בעט, און געפינען עס. נאָר דער בעל הבית ענטפערט: עס טוט מיר זעהר לייד, מיר פארהרענטען ניט צו קיין אידען.

צוריק פאָהרענדיג באמערק איך א גרויסען סיין בזה הלשון: "דהים פליים אלוי פאר דזשענטיל־מען".

א פריינד מיינעם האָט מען שוין 2 מאָהל צוריק געשיקט דעפאָזיטס פון וועסטען, נאָר פאר דעם גרויסען חטא וואָס מיר זענען אידען.

נאָך א פאקט: א אידישער יונגער־ מאן קומט אין דער גרעסטער דייריי אין שטאָדט, פרעגען אויף א דרייווער דזשאב און דערביי צוזאָגענדיג פיעל טרייד. ענט־ פערט דער מענעדזשער, ראנגען נאָט, מיר האָבען ביז יעצט ניט געהאט קיין אידישע דרייווערס און מיר וועלען וויטער ניט. פרעגט דער מאן: ווי אזוי האָסטו נאָר קיין מורא אזוי צו רעדען, דו ווייסט דאָך אז דו האָסט 90 פּראָצענט אידישע טרייד: זיין ענטפער איז: מיר געהען זיי ניט זוכען, זיי קומען אליין צו אונז.

פרעגט זיך: ווי לאנג וועלען מיר זיך לאָזען ערנידריגען פון די יעניגע וועלכע ווערען יעדעס יאָהר רייכער פון אונזערע פאר דאלאר? איך גלויב אז שוי־ ריג זענען מיר אידען אליין: מיר שטו־ פען זיך דאָרט וואו מען וויל אונז אפילו ניט, און מיר רענקען, אז אלעס וואָס ביי זיי איז גוט און וואייל.

ניט אומזיסט פארדריסט עס דעם אידישען הענדלער. אז אין צייט פון קאמפּיינס זוכט מען איהם גוט; אויס. איך רענק אז די צייט איז שוין גע־ קומען אז מיר זאָלען ארויס מיט א לאָזונג "אידען פאר אידען".

האָפענדיג דאָס איך וועט דרוקען מיין ברעיף לויט מיין נוסח פאר וועלכען איך דאנק אייך אין פאראויס.

מיט גרויס הכר ארץ,

משה שטערן.

306 קראוסאָווער סט.

א שטיף מוטער פאר־סמ'ט צום טויט 3 שטיף קינדערלאך

וואַרשא.

נאָנץ פוילען איז איצט אויפגע־ קאָכט מיט דער מעשה גורא פון א שטיף־ מוטער, וואָס האָט פאר־סמ'ט צום טויט צוויי שטיף־קינדערלאך, א אינגעל פון 16 יאָהר און א אינגעל פון 9 יאָהר. אויף די איבעריגע קינדער האָט זי פאר'סמ'ט און זיי ראנגלען זיך מיט'ן טויט.

די געשיכטע איז פארגעקומען אין קראָקא. דאָרט וואוינט די פרוי מאריא לובאראָווסקא מיט איהר מאן, וועלכער האָט עטליכע קינדער פון דער ערשטער פרוי. מאריא אבריגע איז א שפּיטאָל. די שטיף־מוטער פלעגט די קינדער שרעקליך שלאָגען. פלוצלונג זענען קראָנק געווא־ רען די צוויי דערמאנטע קינדער. אויף טיפון און זענען געשטאָרבען. א צייט דערנאָך איז קראָנק געווארען דאָס דרי־ טע קינד, א 10 יעהריג אינגעל, אויך אויף טיפון, און ראנגעלט זיך מיט דעם טויט אבער דערווייל האָט מען נעמאכט אן ענטקעגונג, אז די מערדערליכע שטיף־ מוטער האָט פון שפּיטאָל, וואו זי אר־ בייט, ארויסגע'ננב'עט טיפון־באצילען און דערמיט אנעשטעקט איהרע שטיף־ קינדער, און דערמיט געבראכט זייער טויט.

די פאָליציי האָט אנגעהויבען אן אויספאָרשונג.

דער טעלעפאָן־ געשפּרעך

(סקיצע)

מיט די העגט, און דער קאָפּ אין גרוי, און דאָס פנים איז עפעס אנדערש־ל־ הענג און פרעהט זיך גאָר ניט מיט'ן תרות וואָס וואלגערט זיך איבער אלע גאסען און געסלאך פון שטעדטעל".

אזוי האָבען די אידען געזאָגט. אבער בעת חיים לייב, דער לערער האָט געהייר־ לונגען די זיידענע פאָדען, אליין מיט זיינע אויגען העגט געמאכט דעם מגן דוד, האָט ער נערופען פינטשע מלמד, און בעת חיים לייב האָט מיט א ווילדער התלהבות גערעדט, וועגען קיום האומה, וועגען לאנד און פאָלק, האָט פינטשע צוגעשאָקעלט מיט זיין גרויען קאָפּ און זיין פאַרוואָל־ קענט פנים האָט אויפגעלויכטען, עס האָט אויפגעשיינט זיין חלום, און חיים לייב הייליגט זיין — פאָדן.

און איצט ווען פאר זיינע אויגען פלאטערט די שורה:

„צוויי זענען זיי געווען און ביידע זענען זיי געשטאָרבען", ווערט איהם דאָס האַרץ צערייסען פון וועהטאָג און ער וואָלט אזוי צוגעפאלען צו אָט די ביידע קברים און הערצעהלט פון זיין צעט, אין ער אבער אזוי ווייט, האָט ער זיך פאַרשלאָ־ סען אין זיין חדר'ל, די פארהאנגלאך אראָפּגעלאָזט, עס זאָל קיין פרעמדע שיין ניט אריינקומען, און אויף דער הויליער ערד זיצט ער מיט פארבראָכענע העגט, און פאר זיינע אויגען פלאטערט די שורה פון זיין מאמע'ס בריעף:

„צוויי זענען זיי געווען און זענען ביידע געשטאָרבען, פינטשע דער מלמד און חיים לייב דער לערער".

דער ערשטער טעלעפאָן־ געשפּרעך

זיי האָבען אזוי געאַרבייט ביז מערץ פון דעם זעלבען יאָהר, ביז איינמאָל האָט דער טעלעגראָף באקומען לשון. די דראָ־ טען האָבען אָנגעהויבען רעדען... די ערש־ טע ווערטער, וואָס זענען געווען: — מר. וואטסאָן, אנטשולדיגט, קומט אריין צו מיר, איך דאַרף אייך האָבען!

די ווערטער, וואָס בעל האָט אין צווייטען צימער ארויסגערעדט, האָט וואטסאָן גאנץ דייטליך געהערט, און וואטסאָן האָט מיט פיעל יאָהרען שפּע־ טער באמערקט, אז ווען בעל וואָלט זיך טראַכטען דעם ערשטען מיט דיזען גע־ שפּרעך האָט ער שאָפט מיט דיזען גע־ שפּרעך היסטאָריע, וואָלט ער אָנגעגרייט א וויכטיגערע זאַך ארויסצוהעדען צום ערשטען מאָל איבער'ן טעלעפאָן...

ווען דער טעלעגראָף האָט אָנגעהויי־ בען רעדען, איז עס געווען א גרעסערע סענסאַציע ווי איצט, ווען קיינע האָט האָט אָנגעהויבען רעדען. ביידע זענען פון שטומע ווערטער איבערגעגאנגען צו לע־ בעדיגע, אבער די ערפינדונג פון טעלע־ פאָן איז געווען פון א גרעסערען פראַק־ טישען אינטערעס.

באלד נאָך דעם ערשטען טעלעפאָן־ געשפּרעך, האָט פּראָפעסאָר בעל געדונ־ גען צוויי צימערען אין אן ארימען דע־ פארטמענט־הויז, נומ. 5 עקסטער פלייס, באָסטאָן. דורך די ביידע צימערען האָט בעל געצויגען דראָטען, און אזוי האָט דער ערשטער טעלעפאָן פארבונדען צוויי ארימע שטיבעלאך אין א דעפארטמענט הויז. די געשפּרעכען זענען צווישען בעל און וואטסאָן געפיהרט געווארען פון איין צימער צום אנדערען.

מען קאָן נגם זאָגען, אז די שטימע איז געווען זעהר קלאָהר, עס האָט געהו־